

KÜRESELLEŞME, KİMLİK VE ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK

Dr. M. Zeki DUMAN*

ÖZET

Bu makalede, küreselleşmenin kültürlerarası farklılaşmaları öne çıkaran ayrıştırıcı politikalarından ve postmodernizmin farklılık ve çoğulculuğu teşvik eden toplum düzeni fikrinden beslenen çokkültürcü politikalar ve kimlik konusu ele alınacaktır. Bu metnin temel savı; nasıl ki modernite ve onun siyasal formu olan ulus-devletler, farklılıkları kimliklendirme'ye, yani onları homojenleştirmeye çalıştıysa, çokkültürcü politikaların da tikel benliğe ve kültürel kimliğe yaptığı aşırı vurgu sayesinde kimlikleri farklılaştırma'ya çalışarak bir yerde onları heterojenleştirmeye çalıştığıdır. Bununla birlikte çokkültürcü politikaların; postmodern teorisinin kanatları altında uluslararası arenada ideolojik bir meşruiyet kazanmayı, küreselleşmenin kültürleri parçalamak (fragmentation) suretiyle küresel kapitalizmin önündeki ulusal/yerel, sınırları/engelleri kaldırmayı hedeflediği tezine açıklık getirilecektir.

Anahtar Sözcükler: *Küreselleşme, Kültür, Modernizm, Postmodernizm, Ulus-Devlet, Çokkültürlülük Politikası.*

ABSTRACT

In this article, the parsing policies of globalization emphasizing and promoting intercultural differences, and the multicultural policies of postmodernism which is fed by the idea of a social order based on and encouraging pluralism and differences, and the concept of identity will be elaborated. The basic argument of the text is that, the same way as the modernity and its political form nation-state tried to decrease the differences between different identities and thus create a homogenized identity, the policies of multiculturalism are trying to heterogenise the identities by emphasizing particular self and culture. The article also tries to clarify the arguments (claims) stating that policies of multiculturalism are aiming to obtain ideological legitimacy in international arena under the wings of postmodern theory, and also the arguments that globalization is aiming to remove the national/local obstacles in front of the global kapitalism through fragmentation.

Key Concepts: *Globalization, Culture, Modernism, Postmodernism, Nation-State, Multiculturalism Policy*

---

* Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. II, No. 1, (Nisan 2009)
zekiduman@yahoo.com

Giriş

Hiç şüphesiz dünyamız, tarihin hiçbir döneminde bu kadar hızlı bir değişim ve dönüşüme sahne olmamıştı. Her ne kadar bu hızlı değişimin temel dinamikleri, dört yüzyıl öncesinde –modernlik projesinde- aransa da, günümüz bilim ve teknolojisinin iletişim alanında yarattığı devrimler, bu değişimi hızlandıran esas saikler olmuştur. Nitekim küreselleşme olgusunun *neliğine* ilişkin yapılan tanım ve açıklamalar, konunun daha çok politik, ekonomik ve askeri boyutunu öne çıkarsa da, küreselleşmenin en fazla kültürel yaşam üzerinde dönüştürücü bir etki yarattığı, toplumların günlük yaşam pratiklerini biçimlendiren temel değerleri, kolektif imgeleri ve sembolleri hedef aldığı tespitine yer veriliyor. Bu açıdan bakıldığında, dünyanın farklı coğrafyalarını, kültürlerini ve değerlerini birbirine bağlayan küreselleşmenin, aslında toplumlar arasında iletişim ve etkileşimi sağladığı, benzerlikleri, farklılıkları, tikellikleri ve yerellikleri görünür hale getirmek suretiyle insanlar arasında kültürel bir zeminde ve bir ortak paylaşım alanı yarattığı düşünülür.

Küreselleşme, bir yanda kültürel çoğulluğu ve bireysel kimliği merkeze alarak her türden kesimlerin kendilerini ifade etme olanağını sunmakta, diğer yandan bugüne kadar kıyıda köşede kalmış egzotik kültürel değerleri gün yüzüne çıkararak onları birer tüketim nesnesine dönüştürmekte. Sonuçta küresel kapitalizmin yayılcı politikalarına kapı açmaktadır. Ancak, küresel düzenin egemen güçleri, her ne kadar bu durumu karşı konulmaz bir süreç olarak ilan etseler de küreselleşme ideolojisinin gerçek amacının, –Batı'nın; politik egemenliğini - liberal-demokrasisini- ekonomik egemenliğini- geç-kapitalizmin tüketim kültürünü ve serbest piyasa ekonomisini -sosyal yaşamını– seküler ve rasyonalizmini– egemen kılmaya çalıştığı görülmektedir. Bu sonuç, doğal olarak küreselleşme ideolojisinin gizli bir ajandası olduğunu ve bu ajandada, belli bir toplumsal, siyasal ve ekonomik düzen tasavvuru bulunduğunu ve bu anlamda da ve çok boyutlu bir fenomen olduğu görülmektedir.

Batı'nın, kendi kültürel değerlerini dünyanın geri kalan kısmına yaymak suretiyle egemen olmaya çalıştığı savı, küreselleşme tartışmalarının en önemli boyutunu oluşturur. Dünyanın tek bir mekâna hapsedilmesi ve toplumların sıkı bir iletişime geçmesini simgeleyen küreselleşmenin; Batı'nın lehinde bir gelişme olduğu, Batı dışında gelişmemiş ülkeler açısından ise dezavantajları bulunduğu ve ulusal hükümetlerin bu duruma karşı yeterince önlem/direnç göstermedikleri düşünülmekte. Nitekim dünyamız, her ne kadar gittikçe küreselleşmenin etki alanına, ideolojik ve ekonomik hegemonyasına mahkûm oluyorsa da, aynı oranda kü-

reselleşme karşıtlarının tepkisine ve bu yönde uluslararası arenada oluşan kamuoyu baskısına da maruz kalıyor. Bu tepkiler, en çok küreselleşmenin yerel kültür ve ulusal kimlik üzerinde yarattığı olumsuz etkilere yönelik oluyor. Küresel aktörlerin, ulusal devletlerin egemenlik ve meşruiyetini tartışmalı hale getiren kimi uygulamalarına ve bu yönde kurulmaya çalışılan uluslararası düzene karşı eleştiriler de aynı oranda artıyor. Bu açıdan küreselleşme, deyim yerindeyse kazananların ve kaybedenlerin olduğu eşitsiz bir duruma işaret ediyor denilebilir.

Küreselleşmenin Kültürel Kimlikleri Farklılaştırma Politikası

İçinde bulunduğumuz çağı betimleyen en iyi sözcük hangisidir denilseydi, herhalde herkesin üzerinde ittifak edeceği kavram küreselleşme olurdu. Birçok sorunun nedeni olarak gördüğümüz bu kavram, siyasetten ekonomiye, ticaretten iletişime, bilgi teknolojisinden internete kadar ki hayatımızın her alanında sihirli bir sözcük gibi durur. Ancak, akademik çevreler tarafından farklı yorumlansa da bu kavrama ilişkin herkesin üzerinde uzlaştığı husus, küreselleşmeyle birlikte artık kadim dünyamızın hızlı bir değişim sürecinden geçtiği, Weber'in moderniteye ilişkin kullandığı bir kavramı ödünç alarak söylesek, dünyanın artık büyüünün bozulmasıdır.

Küreselleşme kavramı ile kastedilen şey, tam da bu gerçeğe vurgu yapar ve artık ayaklarımızın altındaki zeminin sağlam ve sabit olmadığını, her an her şeyin değişebileceğini, Bauman'ın (1997:69) veciz deyişiyle “şeylerin elimizden kaçmasıdır”. Ona göre “küreselleşme fikrinden çıkan en derin anlam, dünya meselelerinin belirsiz, kuralsız ve kendi başına buyruk doğasıdır; bir merkezin, bir kontrol masasının, bir yönetim kurulunun, bir idari büronun yokluğudur.” Bu kaotik durum bir yanda ontolojik güvensizliği ve risk ortamını beraberinde getirirken diğer yandan toplumları karşılıklı olarak birbirine bağlı ve bağımlı hale getiriyor (Tomlinson, 1999:254). Robertson (1995) buna, “dünyanın ‘tek bir yer’e sıkışması”, Harvey (1999:137) ise, “zamansal ve mekânsal düzlemin sıkışması” adını veriyor.

Bugün tanık olduğumuz şey, dünya çapında her şeyin aniden değişmeye başladığı, ancak bu değişimin bütün yerküreyi etkileyerek, toplumlar arasında başta ekonomik ve teknolojik bağımlılık olmak üzere kimlik ve kültür gibi ulusal ve bölgesel sorunları da içermesidir (Robertson, 1999:295). Bu sorunların başında küresel ideolojinin; evrensel karşı yereli, tümele karşı tikeli, ben'e karşı öteki'yi, liberal demokrasiye karşı milliyetçiliği, sekülerizme karşı geleneği öne çıkarması ve bu karşıt kategorik düşünme biçimlerini karşı karşıya getirmesidir. Nitekim

Appadurai (2008), bu bağlamda küreselleşmeyi kültürel homojenlikle kültürel heterojenlik arasındaki çarpışmayı simgeleyen bir dönem olarak tanımlıyor.

Küreselleşme, kuramsal ve ideolojik dayanaklarını; çeşitliliği, farklılığı, yöreselliği ve çoğulculuğu öne çıkaran postmodern teoriden ve “kimlikleri benzerliklerden ziyade, farklılıklar üstüne inşa etmeye kalkışan çokkültürcü politikalarından almaktadır. Bu durum, dört yüz yıllık geçmişi olan modernite projesinin inşa ettiği ulus-devlet modelinin çöküşüne de işaret etmektedir. Gerçekten de küreselleşme ideolojisi ve bu ideolojiyle yaratılmak istenen yenedünya düzeni fikri, kendi içinde birçok paradoks içeriyor. Örneğin bu süreçle birlikte bir yanda modernitenin kurumsallaşmış ulus-devlet modeli aşınarak meşruluğu tartışmalı hale gelmekte diğer yandan ulusal ideolojiler ve etnik/dinsel temelli milliyetçi değerler yükselmektedir. Modernitenin türdeş ve homojen bir toplum yaratma tasavvuru ve bu tasavvurun farklı kimlikleri bir arada/potada eritme politikası başarısızlığa uğramış bulunmaktadır. Artık günümüzde kültürel farklılıklara dayalı siyaset tarzı prim yapmakta, ulusal veya milli değerleri temsil eden siyaset oluşturmaları rağbet görmemektedir.

Hatta küreselleşme, milliyetçilerin dahi artık ulus-devletin arzu edilebilir bir yönetim biçimi olmadığını haykırmasına yol açmıştır (Eagleton, 2004:22). Hiç şüphesiz bu durum, ekonomik önceliklerin özellikle de iktisadi liberalizmin derinleşmesi (İnsel, 2004:156) ve politik tercihlere baskın gelmesi, siyasetin iktidardan, sermayenin ulusal sınırlardan ayrılmış olmasından kaynaklanıyor. Çünkü küreselleşme başka şeylerle birlikte iktidarın siyasetten ayrılmasını da doğurmuştur. Artık siyaset, yerel ve bölgesel kalırken, mekân ve mesafe sınırına bağlı kalmayan sermaye ise akışkan bir hâl alıyor. Diğer bir deyişle siyaset otoritenin yetki alanının dışına çıkan sermaye artık sınır tanımaz olmuş, siyaset fiziksel ve coğrafi mekâna hapsolürken, sermaye çoktan fiziksel mekânı nötralize etmiş ve sibermekanda yerini almıştır (Bauman, 2000:129). Dolayısıyla küreselleşme ile beraber dünyamızda artık sınırların rahatlıkla yer değiştirdiği, hudutların kesiştiği yeni alt-milliyetçiliklerin ve ulus aşırılıkların sarmaş dolaş olduğu bir dünya düzeni kuruluyor denilebilir (McRobbie, 1999:100).

Günümüzde bu gelişmelere paralel olarak kültürel kimliklerin özerklik talebi de ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkıyor. Belki de ilerde küreselleşmenin neden olabileceği en büyük problem, bir tarafta farklılık ve heterojenliği meşrulaştırmaya çalışırken diğer taraftan farklılığı ayrıcalık düzeyine çıkartması ve sahip olunan kimlik ve değerleri, öteki toplumsal kesimler üzerinde bir baskı aracı olarak kullanması ve bunun da despotizme kayma riskinin ortaya çıkmasıdır

(Sarıbay, 1998:29-30). Gerçekten de yaşanan bazı gelişmeler bu riskin her zaman ortaya çıkabileceğini gösteriyor. Başından beri küreselleşmenin başta azınlıklar olmak üzere, göçmenlerin, dini cemaatlerin, farklı cinsel tercihleri olan kesimlerin ve toplumdan dışlanmış, soyutlanmış marjinal kimselerin kendi kültürlerini, kimliklerini ve yaşam biçimlerini özgür bir biçimde yaşamaları için demokratik bir zemin sağlamaya çalıştığından söz ettik. Ancak olumlu olarak nitelendirilebilecek bütün bu gelişmeler, modernitenin ulus-devlet formunu ve homojen toplum mitini gerçeklikten de uzaklaştırmıştır.

Günümüz küresel toplumlarda yaşanan hızlı değişme, var olan bütün sabit noktaların, ortodoks inançların ve büyük anlatıların altını oyup, risk, belirsizlik ve istikrarsızlık yaratıyor. Ama aynı zamanda kendilerini yağmur altında şemsiyesiz bulan, güvenli bir limana sığınmayı hayal eden ve her geçen gün ayakları altındaki toprakların kaydığını gören bu yersiz yurtsuz insanlar, eski bağlılık ve kimliklerine yeniden yöneliyorlar. Onlar açısından kültürel kimlik, yaşanan bu belirsizliğe karşı belirli bir tavır alıştır (Aytekin, 2007:22).

Bu *belirsizlik, güvensizlik ve emniyetsizliğin* (Bauman, 2000:14) hüküm sürdüğü kaotik ortamda, etnik ve dini çatışmalar körüklenmiş ve devletler bir yerde parçalanma riskiyle karşı karşıya gelmiştir. Dolayısıyla küreselleşmenin, her bir devletin içindeki farklı etnik kimliklere, kültürel ve politik bazı ayrıcalıklar tanınması, çoğunluğa, çoğulculuğa ve çeşitliliğe kapı aralaması, beraberinde kutuplaşma potansiyeli içeren farklılaşmayı ve dolayısıyla bölünmeyi de getirmiştir. Kısacası küreselleşme ideolojisi, uluslar arası sermayenin yerkürenin her tarafına yayılmak ve bunun akabinde siyasal bir güç haline gelebilmek için bir engel olarak gördüğü ulusal sınırları aşmayı ve milli değerleri yapıbozumuna uğratmaya öncelikli bir hedef saymıştır.

Postmodernizmin Kültürel Kimlikleri Ayrıştırma Politikası

Postmodernizm, modernliğin yükselttiği değerleri tersyüz eden bir akım, düşünce, ideoloji veya yeni bir durum olarak tanımlanabilir. Kimi çevreler postmoderniteyi, modernliğin eleştirisi olarak değil bizzat modernliğin aydınlanmış hali olarak görmekte, kimi çevreler de moderniteden bir farklılaşma ve ona karşı bir başkaldırı olduğu kadar ondan kaynaklanan probleme de cevabı olan ve alternatif paradigmlar sunan bir anlatı olarak değerlendirmekte. Nitekim süreci tanımak/tanımlamak için birçok farklı kavram kullanılmaktadır. Örneğin Giddens bu duruma, geç modernlik, Beck, düşünsel modernlik, Balandier, modernötesi, Bauman, Postmodern, Jamerson, geç kapitalizmin mantığı, Huyssen, neo-

modernizm, Argue, üstmodernizm, Gellner, görecelik çağı gibi kavramlar kullanılmışlardır. Bu farklı tanımlar bize, söz konusu yaşanan sürecin modernlikten hem farklı olduğu hem de onun ötesinde bir durum olduğu bilgisini veriyor.

Postmodernizm, benliği merkezsizleştirme, öncelikleri reddetme ve yaşanmış hikâyeleri ters yüz etme gayreti içindedir ve bütün amacı büyük anlatı olarak gördüğü modernlik projesini yıkmaktır. Başta Hakikat, gerçeklik ve objektiflik üzere nesnellik, bilimsellik, kesinlik ve evrensellik gibi modernliğin epistemik dayanaklarını yapıbozumuna uğratar ve bu tür kavramlara duyduğu öfke, onu derin bir kuşkuculuğa ve indirgemeciliğe sürükler. İşe, modernliğin öne çıkardığı ve üzerinde beslendiği temel değerleri yıkmakla başlar. Örneğin, Foucault, insanın, Derrida, özeninin, Bartes Yazarın ve Nietzsche de Tanrının ölümünü ilan eder. Lyotard, Baudrillard, Bell, Habermas, Vattimo ve Jameson gibi diğer önde gelen postmodern yazarlar da benzer bir tavır sergilemişlerdir.

Postmodern yazın; kesinliğe karşı belirsizliği, düzene karşı düzensizliği, disipline karşı, esnekliği, benzerliğe karşı farklılığı, tikelliğe karşı çoğulluğu öne çıkararak merkezsiz, temelsiz, türevsel ve eklektik bir yapı sunar. Belirlenimciliği, eşitlikçiliği, hümanizmi, liberal demokrasiyi, zorunluluğu, akılcılığı ve sorumluluğu sorgular (Rosenau, 2004). Bir tarafta modernliğin araçsal rasyonalizmine ve toplumsal mühendislik projelerine karşı çıkar, diğer taraftan heterojenlik, farklılık, paradoks ve çelişkiyi öne çıkarır. Bundan dolayı Postmodernizm, aslında kültürel ve politik boyutlarıyla bir epistemolojiyi, metodolojiyi ve bir toplumsal teoriyi içinde barındırır (Murphy, 2000:9). Bu teoriye öncülük edenler; benliği, toplumu, cemaati, tarihi ve politikayı, bütün bu problemleri ve ihtilafları, bir tarafa bırakıp, ötekiliğe, çoğulluğa, yerel olana, özgül olana, farklılığa, perspektife ve olumsal olana vurgu yapmaya çalışırlar ve bir yerde bunları bir çerçeve içinde yeniden bağlamsallaştırmak isterler (Hollinger, 2005:257). Nitekim Post modern epistemolojinin kuramcısı Lyotard (1984), Postmodernizmi, farklılıkları etkin kılmaya çalışan modern ötesi hatta modern karşıtı bir akım, düşünce ve yeni bir durum olarak tanımlar. Bauman'a (2003:131) göre, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik modernliğin sloganlarıken, özgürlük, farklılık ve hoşgörü post modernliğin ateşkes formülü oluvermiştir. Dolayısıyla Postmodernizm, dünyayı yeniden büyüğe hale getirme uğraşı (Bauman, 1998:46) olarak da görülebilir.

Postmodernitenin bu kadar geniş bir alana yayılması ve gerek akademik gerekse politik mecrada hızlı bir biçimde kabul görmesinin en önemli nedeni, modern çağ felsefesi ve akıl merkezli epistemolojisinin ve bu epistemoloji temelinde neş'ü neva bulan bilim, ahlak, estetik ve kültürel yapının insanlığı tatmin etmemiş

olmasıdır. Aynı şekilde postmodernistlerin modernlik tasarımına karşı bu kadar derin bir öfke duymalarının nedeni de, bu düzenin insanlığa mutluluk ve refah getirmemesi, totaliter rejimlere yol açarak birçok alanda eşitsizliğe ve adaletsizliğe yol açmış olduğuna inanılmasıdır. Oysa modernlik, kesinlik çağıydı (Bauman, 1996:152) ve insanlığa nesnel bir bilim, evrensel bir ahlâk ve hümanist bir yönetim vaat ediyordu (Sarup, 1997:207). Akıl, imana galip gelecek; insanoğlu bütün nesnelere ölçüsü olacak; doğa mağlup edilecek ve insanoğlunun hizmetine sunulacaktı ve zaman karanlıktan aydınlığa bir geçiş, yani, *ilerleme* olarak bilinen ör-tük bir ahlâki evrim kuramı ve bir geçişle ölçülecekti (Jenks, 2007:183).

Lyotard (1984), modernliğin en büyük çıkmazını evrensellik ilkesinde bulur. Ona göre, modernitenin hakikat diye benimsetmeye ve evrenselleştirmeye çalıştığı her tür bilgi, insanları kendi öz benlikleri ve varoluşsal kimlikleri ile değil, onları sürekli değişebilen, itaat altına alınabilen ve üzerinde tahakküm kurulabilen nesnelere haline getiriyor. Bu durum, bir tarafta gerçekliğin çarpıtılmasına ve sunulmuş olan bilginin mutlaklaştırılmasına yol açmakta diğer taraftan üretilen bu tür bir bilgi ile birey ve toplum üzerinde baskı ve tahakkümün kurulmasına yol açıyor. Onun için modernitenin bilimsel, nesnel ve objektif diyerek insanlığın önüne koyduğu pozitivist epistemoloji ve bu epistemolojiden beslenerek otoriter bir niteliğe bürünen her tür evrenselci kuram –ki bunların başında marksizm, feminizm, liberalizm gelir), sadece büyük anlatılar olarak tarihte yer alacaklardır. Oysa bireyler küçük anlatılarla da özgürlüklerini bulabilirler.

Aslında modernlik efsanesine, sadece Batılı insanın güç atılımını gösteren bir dönem olarak değil, onun misyon ve ahlâki doğruluğunu da ispatlayan bir dönem olarak bakılabilir (Bauman, 1992:16). Ama maalesef bu dönem, “bir yaratıcı yıkım, sürekli bir sökme ve yıkma çağı” olmaktan kurtulamadı (Bauman, 2005:85). Nitekim modern zamanlarda dominant kimlikler, azınlık durumdaki kimlikleri “öteki ve yabancı” kesimler/kimseler olarak gördü ve onların nazarında bu öteki ve yabancılar, kendilerine benzemeleri için düzeltilmeleri gerekiyordu. Bunların varlığı sadece rahatsız edici ve kaygı verici bir durum değildi, aynı zamanda asimile edilmesi gereken varlıklar, bahçe içinde ayıklanması gereken otlar gibiydiler (Bauman, 2000:32). Modernite işte tam da bu önkabulden hareketle bir temizlik hareketine girişti. Mevcut nüfusunda yabancı ve terbiye edilmemiş otlar bulunuyordu. Böylece nüfusu ikiye böldü. Beslenecek ve özenle çoğaltılacak faydalı otlar, ayıklanacak ve kökünden yok edilecek yabancı otlarlardı. Yabancılar, tam da kökten temizlenecek gruba giriyordu (Bauman, 2003:34). Çünkü yabancılar, mevcut düzenlerine sürekli bir tehdit unsurunu teşkil ediyordu.

Bundan dolayı Postmodernizm, en fazla modernliğin kimlik siyasetini eleştirmektedir. Ulus-devletin homojenleştirici kimlik politikasına karşı gelmekte, kültürler arası eşitliği, etnik, dilsel, dinsel ve mezhepsel özgüllükleri ve toplumdandan dışlanmış ve dezavantajlı durumda bulunan marjinal grupların -homoseksüeller, geyler, lezbiyenler, hippiler, rockler- haklarını savunmaktadır. Diğer bir deyişle postmodernizmin kimlik politikası, “çoğulculuğu ve farklılığı temel alan, muhalif hareketlere izin veren grupların, aktörlerin, sosyal hareketlerin ve her tür düşüncenin kendisini rahatça ifade edebilmesini sağlayan, sosyal ve kültürel değişime kapı aralayan, modernitenin varolan sistemini, totaliter modellerini, ideal formlarını ve ütopyik mitlerini reddediyor.” (Best-Kellner, 1991:282-89). Hem bir düşünce tarzı hem de sosyal hayatı düzenleme aracı olarak ideolojinin sonunu ifade etmekte, geniş çaplı teorileri, meta-anlatıları, siyasi inanç ve doktrinleri, ideolojik gelenekleri ve mutlak ve evrensel değerleri, kısacası modern toplumun yerleşik özelliklerini reddediyor (Heywood, 2007:384-86). Ama aynı zamanda, yerel ve özel değerlere, etnik ve dini kimliklere, yeni sosyal hareketlere, çoğulculuk ve farklılıklara, bütünlüklük toplumdandan kopmuş kesimlere, cinsel tercihleri farklı olanlara da kapı aralıyor.

Postmodernizm her ne kadar farklılık ve tikelliği öne çıkarıp, madun ve mağdur edilmiş kesimlerin sözcülüğünü yapıyor görüntüsünü verse de, postmodern ideolojinin her şeyi mübah kılmasını fırsat bilen küresel sermaye, kültürel değerleri tüketim nesnesi haline getirmekten geri durmuyor ve postmodernizm yeni bir toplumsal totalitenin ortaya çıkmasına da (Featherstone, 2005:22) aracılık etmiş oluyor. Nitekim postmodern retoriği çok masun bulmayanlar bu kaygılarını dile getirmekten çekinmiyorlar. Örneğin Connor, Postmodernist söylemde, artık hiçbir konsensüs olanağının kalmadığı konusunda büyük ölçüde konsensüsün bulunmasını, nihai otoritenin ortadan kalktığı otoriter bir tavırla ilan edilmesinin ve bütünlüğün artık düşünülemez olduğu bir kültür durumunun bütünsel ve kapsamlı bir anlatısının dolaşıma sokulup desteklenmesini çarpıcı buluyor (Connor, 2001:23).

Postmodern kültür üzerine yazdıklarıyla dikkat çeken diğer bir isim, Ziyaüddin Serdar da (2001:27) benzer bir görüşü savunur. Ona göre Postmodernizmin en büyük iddiası modernite tarafından ötekileştirilen ve sistem dışına itilen kültür ve kimlikleri yeniden sahneye çıkarmak ve merkeze almaktır. Ancak, herkese eşit mesafede durduğunu ve tarafsız olduğunu iddia etse de, gerçekte bu böyle değildir. Postmodernizm, tüm kültür ve gelenekleri tek bir alana indirgeyerek, çokkültürlülük aldanması ve yanılsaması yaratıyor. Eagleton’a göre (1999:41), Postmodernizm, “ötekine açık olmakla o denli övünmesine rağmen,

karşı çıktığı ortodoksiler kadar dışlayıcı ve sansürcü olabilir pekâlâ. Sözelimi, genelde insan kültüründen söz edilir ama sınıf konuşulmaz, beden ele alınır ama biyoloji alınmaz, *jouissance* 'aya (haz, keyif) değinilir ama adalete değinilmez, post-kolonyalizm konu edilir ama küçük burjuvazi edilmez. Bu, tıpkı herhangi bir muhayyel kimlik biçimi gibi, işini görmek için gulyabanilere ve yalancılardan hedeflere ihtiyaç duyan tamamen ortodoks bir heterodoksidir.” Turner ise (2002:27), postmodernliğin en büyük tuzağını üst kimlikle alt kimlikler arasındaki ayrımı bulanık hale getirmesinde buluyor.

Gerçekten de Postmodernistler, her ne kadar farklılık ve çeşitlilik gibi çekiçi çağrışımlar yapan kavramlarla bir kimlik politikası olanağından söz etseler de, söz konusu bu kavramların politik yaşamda nasıl kullanılacağı konusunda doyurucu bir bilgi vermemektedirler. Postmodernistlerin temel felsefesi her şeyi eleştirmek ve reddetmektir. Bu açıdan Postmodernizm, *jouissance* 'in (*keyfin*) anlık niteliği konusundaki vurgusuyla, ötekinin anlaşılamayacağı yolundaki ısrarıyla, çalışma üzerinde yoğunlaşmasıyla, yapıbozumu yönünde nihilizm derecesine varan eğilimiyle, estetiği etiğe tercih etmesiyle çok fazla ileri gitmektedir. Bu durum her tür tutarlı politikayı olanaksız hale getiriyor (Harvey, 1999:137). Tüm pratikleri ve inançları öznel yönelimlere indirilmesi ise, postmodernizmi bir tür hipergerçeklik (Turner, 1996:51), yanıp sönen bir ideoloji (Mercer, 1998:56) veya kültürel bir moda (Gellner, 1994:43) olarak tanımlanmasına yol açıyor.

Çokkültürcü Politikanın Kimlik Siyaseti

1980'lerden sonra özellikle akademik camiada kimlik ve çok kültürlülük konuları çok sıkça tartışılmaya başlandı ve günümüzde dahi bu tartışma sürüp gitmektedir. Küreselleşen dünyamızda kimlik üzerine yeni bir siyaset tarzı doğmakta ve bu anlamda yeni bir dönem başlamaktadır. Bauman'ın (2005:187) deyişiyle bu siyaset tarzı, gürültü ve öfkeyle doludur. Geçmişten öğ alma, yapılan yanlışlara dur deme ve sahici kimliklerin başkaldırdığı bir dönemdir. Bu dönem aynı zamanda farklı etnik ve dini kimliklerin deşildiği, milliyetçi değerlerin yükseldiği ve bölgesel otoritelerin özerkleştiği bir dönemi de resmeder. Bu dönemin en karakteristik özelliği küreselleşme ideolojisinin gittikçe kendisini dünyanın her bir köşesinde hissettirmesi ve sonu kestirilemeyen bazı belirsizliklere yol açmasıdır. Bu belirsizliklerden biri de farklılıkların tanınmasına dayalı kimlik siyasetinin politik bir boyuta ulaşmış olmasıdır.

Siyasetin yeni bağlamında farklı etnik kümeler, postmodern felsefeden cesaret alarak mevcut düzende daha fazla hak talep etme ve kendilerini temsil

etme uğraşını vermektedirler. Bu süreçte özellikle cinsiyet, din, etniklik ve kültür sorunları giderek daha dikkat çekici ve daha akışkan bir hale gelmektedir. Hindistan'dan, Balkanlara, Kafkaslardan Orta doğuya kadar dünyanın birçok yerinde etnik kimlikler, azınlık gruplar ve neo-milliyetçili politikalarından kaynaklanan gerginlikler ve çatışmalar yaşanıyor. Bu çatışmaların temelinde küreselleşmenin; ulus-devletin egemenliğini ve meşruiyetini tartışır hale getirmesinden, ulusal ve bölgesel sınırları kaldırarak küresel kapitalizmin dünyanın her yerine yayılmasını sağlamasından ve en önemlisi yerel otoritelere özerklik tanımak suretiyle milliyetçi ideolojileri cesaretlendirmesinden kaynaklanıyor. Postmodernizmin de benzer biçimde modern değerler ve kurumlara savaş açarak her şeyi mubah hâle getirmesi, kolektif aidiyetleri ve toplumsal kimlikleri ayırması ve tikel kimliği aşkınlaştırması söz konusu dünyadaki çatışmaları tetiklemiştir.

Gerçekten de günümüzde artık mevcut egemen düzenden ayrılmaya çalışmak, bütüncül kimliği reddetmek, yerel ve geleneksel yaşam biçimlerini yaşamakta ısrar etmek, hâkim kültürden uzaklaşmaya çalışmak ve farklılığı siyasal bir talebe dönüştürmek isteği gittikçe daha fazla görülmektedir. Farklılık ve farklı olma uğrası siyasi ve kültürel bir değere dönüşmektedir. Günümüz siyaset biçimi de modernlikte olduğu gibi farklılıkları tek ulus, tek kültür ve tek ideoloji biçiminde homojenleştirmeyi değil, homojenliği reddetmek suretiyle yeni farklılıklar yaratmak düşüncesi üzerine kuruluyor. Eriksen'in (2000:89) çok güzel betimlediği gibi, "kimlikleri benzerlikler üstüne değil, farklılıklar üstüne inşa etmek, hiçbir zaman bugünkü kadar önem kazanmamıştı." Bu politik anlayış sayesinde birçok ülke, ulusçu romantikler ve ırkçı politikalarla mücadele etmek zorunda kalıyor. Aşırı sağcı ve muhafazakâr milliyetçi partiler daha çok kimlik siyaseti yapmaya çalışıyorlar.

Bu gelişmelere koşut olarak, ne ulusal devletlerin parçalanmasını ne de ulusal devletlerin asimilasyonda bulunmasını isteyen ama aynı zamanda herkesin/herkesimin kendi yerel kimlikleriyle; ana dillerini konuşabildiği, anadilleriyle eğitim alabildiği, geleneksel yaşam biçimlerini ve dini inançlarını yaşayabildiği çokhukuklu ve çokkültürlü bir devlet modeli fikri gelişti. Çokkültürlü bir dünya ilkesinden hareket edilerek gündeme gelen bu fikir, özellikle akademik çevrelerde ilgi gördü. Özsel farklılıklara ve kimliksel aidiyetlere yapılan aşırı vurgu ve her toplum ya da kültüre saygı duyulması gerektiği fikri bu tartışmaların özünü oluşturdu.

Peki, özellikle siyaset bilminde yoğun tartışmalara konu olan bu fikir ne zaman ortaya çıktı ve hangi temel öncüllerden hareket etmekte. Farklılık veya

tanınma adı verilen ve her geçen gün daha fazla ilgiye mazhar olan çokkültürlülük politikası fikri, her ne kadar 1970'lerde ulusal azınlıkların etnik kökenden kaynaklanan sorun ve talepleri gidermek amacıyla Kanada hükümeti tarafından uygulanan bir politika ise de, bu politik anlayışın kökleri 18.ve 19. yıllara kadar gider. Bu yüzyıllar arasında Avrupa'da akıl ve ilerleme adına yürütülen evrensellik ve toplumsal mühendislik projelerinin çöküşü, çok kültürlü bir tasavvura yol açtı (Touraine, 1994:208).

Özellikle 1960'lı yıllardan sonra küresel eleştiri kuramları, modernitenin kimlik siyasetini, politik otoriterliğini ve ideolojik baskınlığını kıyasıya eleştirmeye başladılar. 1980'lere gelindiğinde post modernitenin de epistemolojik alt yapısını hazırladığı küreselleşme, kendisini iyiden iyiye hissettirmeye başladı. Bütün bu gelişmeler mikro-milliyetçiliğin yeniden sahneye çıkmasına yol açacak bir diz siyasal gelişmeyi de beraberinde doğurdu. Yukarıda da vurguladığımız gibi dünyanın birçok ülkesinde etnik çatışmalar meydana geldi. Bu durumdan vazife çıkaran bazı stratejistler, gelecekte gerçek savaşın ekonomik veya ideolojik nedenlerden değil, bizzat kültürel, dinsel ve geleneksel farklılıklardan ortaya çıkacağını iddia ederek (Huntington, 2005), yaşanacak gelişmelerden duydukları kaygıları dile getirdiler. Bu kaygıları ciddiye alan kimi devletler (örneğin ABD, Kanada Avustralya v.b.) yaşanması muhtemel gelişmeleri ve günden güne dozu artan etnik ve din temelli savaşları önlemek ve en önemlisi ulus-devlet yapısını muhafaza etmek için, yine ideolojik temelini post modern felsefeden alan çokkültürcü siyaset tarzını benimsemeye başladılar.

Çokkültürlülük, halen birçok ülkede devletin resmi politikası olarak uygulanmaktadır. Kanada'da farklı etnik ve dini kimlik taşıyan toplumsal grupların taleplerini politik düzlemde çözümlenmek için "çokkültürlülük bakanlığı" bile kuruldu. Yine Kanada'da Quebec'iler ve ABD'de Porto Riko'lular, başta anadilde eğitim hakkı olmak üzere, bölgesel özerklik ve eyalet sistemi hakkını elde etmişler. Avrupa'da da başta İskandinav ülkeleri olmak üzere, Belçika, İspanya ve Britanya'da ulusal azınlıklara bölgesel özerklik tanımıştır (Kymlicka, 1998:17). Halen birçok ülkede resmi devlet politikası olarak uygulanan çokkültürlülük politikasının, iki farklı biçiminden söz edilebilir. Bunlardan biri, merkeze bireyi alan ve daha çok bireyin temel hak ve özgürlüklerini öne çıkaran ve herkesi yurttaş olarak addeden liberal çoğulculuk anlayışıdır. Diğer ise liberal teoriye bir tepki olarak doğan, toplumsal zeminde dezavantajlı grupların kendi kültürel kültürlerini korumasına öncelik veren ve liberal felsefenin öne sürdüğü gibi bireyi toplumdan soyutlayarak ve ona bireysel düzlemde her tür hakkı tanıyarak değil, bireyin içinde bulunduğu sosyal ve kültürel dünyayı esas alan cemaatçi çokkültürcülük anla-

yışıdır. Bu yüzden komüniteryenler, “siyasi hayatın bireyi değil, topluluğu esas alarak inşa edilmesi gerektiğini, çünkü bireylik vasfının ancak topluluklar tarafından şekillendirildiğini savunurlar.” (Balı, 2001:170). Nitekim cemaatçi çok kültürlülüğün önemli isimlerinden biri sayılan ve çok kültürlülüğü bir tanınma politikası olarak ele alan Taylor, çokkültürlülüğü, bireysel düzlemde değil, daha çok kültürel ekseninde tanımaktadır (Taylor, 2005:71).

Habermas ise (2002:131-32), cemaatçi çokkültürcülükten çok bireysel hakları öne çıkaran liberal çoğulculuğun önemine değinir. Ve ona göre çok kültürlü bir politika, kendi vatandaşlarına kendi kültürlerini sorgulama, geleneklerine göre kültürlerini sürdürme ya da değiştirme fırsatını vermeli, hatta bundan da ileriye giderek önceden kasıtlı olarak tahrif edilmiş veya parçalanmış bir kimlikle yaşamamak için buyruklarından kayıtsızca uzaklaşma ya da eleştirel yaklaşarak ilişkilerini tümüyle kesme olanağını tanımalıdır.” Dolayısıyla çokkültürcü bir siyaset anlayışında,” toplumun heterojen olduğunu ve çokkültürlü bir dokusu bulunduğunu kabul etmek yeterli değildir. Bu çeşitliliğin toplumsal alandan siyasi alana nasıl aktarılacağı, çok kültürlülüğü dikkate alan bir siyasi tasavvurun niteliği de bir o kadar önemlidir. Çünkü etnik, dini, kültürel ve benzeri kimliklerin yükseldiği bir tarih döneminde yaşıyoruz, bu kimlikler veya kültürler üzerindeki vurgu, kimi zaman insan hakları ve barış gibi değerlerin önüne geçebiliyor.” (Ensaroğlu, 2000:86). Çünkü çokkültürlülük, sadece farklılık ve kimlikle ilgili bir durum değildir. Parekh’in (2002:3) deyişiyle, "kültürle kaynaşmış ve ondan beslenen farklılık ve kimliklerle, yani bir grup insanın kendilerini ve dünyayı anlamakta, bireysel ve toplumsal yaşamlarını düzenlemekte kullandıkları inançlar ve uygulamalar bütünüyle alakalıdır.” Bundan dolayı çokkültürlülük kavramının kendisinden çok içeriği ve uygulanış biçimi daha önemlidir.

Aslında çokkültürcü bir politika, farklılıklardan oluşan bir dünyanın fırsat ve tehlikelerine de gönderme yapıyor (Fay, 2001:11). Çünkü, 1980’lerle birlikte dünya düzeninde yaşanan köklü değişimler, etnik milliyetçilik, dinsel fundamentalizm ve uzun bir süredir yerin altında gömülü oldukları düşünülen grup antagonizmaları yeniden gün yüzüne çıktı (Smith, 2002:16). Ve her geçen gün milliyetçiliğin makro düzeyde kendisini daha fazla hissettirdiği, birçok bölgede etnik temelli savaşların meydana geldiği ve ulus-devletlerin bir iç çatışmaya doğru sürüklendiği görüldü. Nitekim 1991’de Sri Lanka’dan Kuzey İrlanda’ya kadar uzanan bölgede meydana gelen 37 ana silahlı çatışmanın 35’inde etnik kimlik neden gösteriliyordu (Eriksen, 2004:12).

Farklılığı vurgulamak ve önemsemek adına tikel kimliklerin yüceltilmesi, çokkültürlü politikanın en büyük zaafı olarak değerlendirilmektedir. Zizek (2002:282) de, bu düşünceden hareketle çok kültürcü politikayı, geç kapitalizmin içinde bulunduğu krizi aşmanın bir yolu olarak görmekte. Ona göre çokkültürcülük, “tekzip edilmiş tersine çevrilmiş, göndermesi kendinde bir ırkçılık biçimi, “mesafeli bir ırkçılıktır. Ötekinin kimliğine “saygı gösterir”, Öteki’ni, karşısında kendisinin, çok kültürcünün, ayrıcalıklı evrensel konumunun mümkün kıldığı bir mesafe takındığı, kendi içine kapalı, “sahici bir cemaat” olarak görür. Çokkültürcülük, kendi konumunu her türlü pozitif içerikten arındıran bir ırkçılıktır... Çokkültürcünün öteki’nin özgüllüğüne duyduğu saygı, tam de kendi üstünlüğünü beyan etme biçimidir.” Bu nedenle birçok ülke bu tür politikalara rağbet etmiyor.

Her ne kadar kulağa hoş gelse de çokkültürlülük, özünde farklılıklara imtiyaz tanımayı içeren ideolojik bir kavram olarak tanımlamak mümkündür. Ayrıca bu tür politikaları uygulayan ülkeler, yeniden ulusal bir çizgiye dönmeye, çokkültürlülük adı altında azınlık gruplara verdiği birçok yetki ve ayrıcalığı geri almaya başlamıştır. Etnik kimliklerin anadilleriyle yaptıkları eğitim, ulusal kültüre uyumu geciktiriyor gerekçesiyle vazgeçilmekte. Birçok Avrupa ülkesinde ana dilleriyle yayın yapan TV ve radyoların yayın saatleri azaltılmaya başlandı. Örneğin Hollanda’da farklı lehçelerle yayın yapan dört televizyon Hollandaca yayına dönüştürüldü (Tekinalp, 2005:75-87).

Özü itibariyle toplumsal barışı, temel insan haklarını, hoşgörü ve demokratik bir açılımı içermediği için bu tür politikaların uygulandığı birçok ülke, hayal kırıklığına uğramış ve bir çok açıdan olumsuz sonuçlarla karşılaşmıştır. Bu açıdan çokkültürlülük iddia edildiği gibi toplumsal uzlaşmayı ve kolektif toplumsal kimlikleri- dini, cinsiyeti, etnik kimliği ve ırkı- bir arada ve bir bütünlük içinde koruyamamıştır. Çünkü çokkültürlülük politikası, kültürel göreliliğe yol açarak herkesin aklına ne gelirse yapabileceği şeklinde yorumlanmaktadır. Bu mantıktan hareket edersek, azınlıkların yasaları çiğnediği kimi durumlar bağışlanmalı ve hatta savunulmalıdır. Çünkü merkezi hükümetin koyduğu yasalar, artık herkesi bağlamayacak ve insanlar kendi kültürel normlarını gerekçe göstererek istedikleri şekilde hareket edebileceklerdir. Örneğin, Hindistanlı biri, kendi karısını öldürdüğünde hükümet buna karışamayacaktır. Çünkü Hindistan kültüründe, kadınlar kocalarının malı olarak görülür ve kocanın, karısı üzerinde öldürme dâhil her tür hakkı saklıdır (Eriksen, 2001:39).

Aynı şekilde etnik gruplar, çocuklarını hiçbir gerekçe göstermeden okula göndermeyebilir, kadınlar dini gerekçeler gösterilerek sünnet ettirilebilir veya onlara zoraki evlilikler yaptırılabilir, müslüman inancında miras paylaşımı eşit yapılmadığını ileri süren bir Müslüman mevcut yasaları tanımayabilir. Nitekim ABD’de Hıristiyan bir mezhep olan Amish’i, çocukların zorunlu eğitimiyle ilgili yasadan muaf tutulmuş, Kanada’da da benzer birçok mezhebe muafiyet tanınmıştır (Kymlicka, 1998:80-81). Yasalar ve hükümet ise bütün bu uygulamalar karşısında hiçbir yaptırımında bulunamıyor. Dolayısıyla Çokkültürcülük ideolojisi, “aynı zamanda bir madalyonun iki yüzü gibidir. Bir yüzünde insanların farklı olabilmelerine elveriş. Diğer yüzünde ise onlara eşdeğerli bireyler olarak davranılmasına engel olur.” (Eriksen, 2001:39). Kısacası Çokkültürcülük; postmodern teoriden esinlenen, küreselleşmenin ideolojisinden de beslenen ve geç-kapitalizmin amaçlarına hizmet eden bir yeni bir ideoloji olarak tanımlanabilir.

Sonuç

Bugün dünya coğrafyasının birçok bölgesi; başta etnik olmak üzere, dinsel, mezhepsel ve cinsel kimliklerden kaynaklanan çatışma ve savaflara sahne olmaktadır. Özellikle de Soğuk savaşın bitmesi, çift kutuplu dünya düzeninin çözülerek yerini tek kutuplu bir dünya düzenine bırakması ve hemen akabinde gelişen küreselleşme evresi, yeni sınırların ortaya çıkmasına yol açarak en başta modern ulus devletleri ve onun kimlik yapısını hedef almıştır. Başta Batı Avrupa olmak üzere Amerika ve Kanada’da neo-liberalizmin egemen olmaya başlaması ve yeni muhafazakâr partilerin iktidara gelmesiyle de küreselleşme olgusu, ideolojik ve politik bir hüviyet kazandı. Bütün toplumları derinden etkileyen ve sonuçları kestirilemeyecek olan bu kaotik süreç, en çok da kimlik politikaları ve bu kimlik üzerinde beslenen siyasal örgütlenmeleri etkiledi. Küreselleşmenin ekonomipolitiğinde bu siyasal örgütlenmeler yani modern ulus-devletler, üstesinden gelinmesi gereken birer engel olarak görüldü. Ve bu engeli ortadan kaldırmanın siyasal mücadelesi verilmeye başlandı.

1980’lerle birlikte başlayan kimlik tartışmaları klasik toplum-devlet modellerinin yeniden tanımlanmasına yol açtı. Farklılıkların politik bir söylem üzerinden yeniden beslenmesi, başta ulus mitosu olmak üzere, tarihsel köken, milliyetçilik ve kültürel miras gibi konuların yeniden gündeme gelmesine, diğer bir deyişle insanların kendi tikelliklerini ve kültürlerini yeniden keşfetme çabasına girdikleri “çokkültürlü bir dünya” sürecine girildi. Postmodern söylemlerle de tetiklenen bu sürecin beraberinde getirdiği en önemli sorun ise, küresel değer ve normlara karşı yerel kimliklerin daha bir ön plana çıkarılması nedeniyle üst-kimliklerle alt

kimliklerin karşı karşıya getirilmiş olmasıdır. Bu sürecin yaşanmasına yol açan en önemli nedenlerden biri de; hiç şüphesiz ki modernitenin, bazı kimlik ve kültürleri bastırması, bunları “öteki” olarak kategorileştirmesi, buna karşılık post-modernitenin de bu ayrımcı politikaya karşı “kültürel farklılığı” yücelten bir yaklaşımla buna karşılık veriyor olmasıdır.

Küresel normlarla ulusal değerlerin çatıştırılması, kültürel kimliklerin yeniden oluşturulması ve tanımlanması mücadelesini de gündeme getiriyor. Bu açıdan yaşadığımız çağa “Kimlik Arayışı Çağı” da denilebilir. Nitekim yakın zamanda yapılan bir araştırmaya göre, Kuzey Amerika Kızılderililerinin nüfusu, 1970 ile 1980 arasında 700.000’den 1.400.000’e kadar yükselerek birkaç yeni kabilenin ortaya çıkmasına bile yol açmıştır (Friedman, 1997:311). Ancak bu artış, Kızılderililer arasındaki bir nüfus patlamasıyla ilgili olmayıp, Kuzey Amerikalıların kültürel köklerini ortaya çıkarmaya yönelik yeniden bir kimlik tanımlama girişimi olduğu ortaya çıkmıştır (Sarıbay, 2004:40). Tarihsel kökene ve kültürel mirasa karşı duyulan bu ısrarlı çabanın beraberinde getireceği en önemli sorun, tikel benlik arayışında farklılıkların ayrımcı ama aynı zamanda dışlayıcı bir öznellik olarak ortaya konulmuş olması nedeniyle, heterojen toplumsal bütünlüklerin parçalanma riskinin de ortaya çıkabilmesidir. Dolayısıyla *kimlik arayışının* aynı zamanda bir *benlik arayışına* dönüştüğü günümüz dünyasında hem tümele karşı tikelin, hem de evrensel değerlere karşı ulusal değerlerin birlikte korunduğu “yeni bir politik restorasyona” ihtiyaç duyulmuştur.

Hukuki, siyasi ve politik sonuçlar yaratacak olan kimlik tartışmaları gün geçtikçe daha yoğun bir biçimde gündeme gelmekte, farklı toplumsal dinamikler deşilerek, azınlıklar ve göçmen grupları haklarını önceleyen post-modern söylemler rağbet görmektedir. Aslında böyle bir durumun yaşanmasına yol açan nedenler, hem modern hem de post-modern ideolojilerde aramak gerek. Bu bağlamda modernitenin kimlik politikasına baktığımızda şöyle bir tabloyla karşılaşmaktayız:

Modernite, kendisini insanlığa bir "akıl çağı", "aydınlanma çağı", "pozitivizm çağı" "rasyonalizm çağı", vb. değerlerle takdim etti. Hakikat ve mükemmellik sıkça başvurduğu kavramlar oldu. Doğa, evren ve toplum keşfedilerek, ussal yasalarla yeniden düzenlenecek, bu minvalde hiçbir sorun çözümsüz, hiçbir soru ise cevapsız kalmayacaktı. Çünkü Modernizm, toplumu bütünüyle kuşatmaya, muktedir tek güç olarak görünmekteydi. Oysa başta totalitarizm olmak üzere insanlığı yıkıma götüren savaşlar ve ideolojik çatışmalar modern paradigmanın dayandığı değerlerden kaynaklandı. Böylece, Modernliğin sicili kötü notlarla doldu. Modernitenin kimlik politikası da totalleştirici bir ideolojiye, yekpare bir toplum

düzenine dayandığı için varolan sorunlar bir tarafa, yeni sorunsal alanlar ortaya çıktı.

Modernitenin siyasal örgütlenme biçimi olan ulus-devletler de, egemen kültürün dışında kalan farklı kimlikleri –yabancılar, ve göçmen azınlıkları- ve toplumdaki dışlanan grupları –eşcinseller, ateistler vb.- başta asimilasyon olmak üzere, entegrasyon, dışlama ve ötekileştirme politikalarına başvurdu. Ulus devletin homojen bir toplum yaratma uğruna uyguladığı bu baskıcı politikalar, bir süre sonra insanları rahatsız ederek, onların kendi benliklerini ve kimliklerini bulma arayışına soktu. Gerçekten de modern paradigmanın kimlik retoriği, türdeşleştirici bir toplum-devlet yaratma felsefesine dayandığı için kültürel farklılıklar, görmezden gelinmiş hatta bu kimlikler yerine göre yok edilmeye çalışılmıştır. Bu durum, milliyetçi ideolojilerin de tetiklemesiyle etnik çatışmalara ve iç savaşlara yol açmıştır. Nitekim günümüzde Balkanlardan, Kafkaslara, Ortadoğu'dan Güney Afrika'ya kadar dünyanın birçok kıtasında bu türden savaşlara rastlamak mümkündür. Dolayısıyla modernitenin kimlik politikası, “en iyi entegrasyon, asimilasyonudur” felsefesine dayandığı için artık bir noktada iflas etmiştir.

Küreselleşme süreci ise, farklı etnik ve dini kimlikleri monokültürel bir tasavvurla dönüştürmeye kalkışan "modern kimlik politikası"na eleştirel bir tavır getirdi. Küreselleşme, farklılıkların tek bir potada eritildiği, homojenleştirildiği dolayısıyla etnik çatışmalara yol açan uygulamalar olduğu tespitinden hareket eden yeni post-modern kimlik arayışlarına kapı araladı. Çünkü bir süreç ve olgu olarak beliren küreselleşme, modernitenin ekonomik, politik ve kültürel yapılarını dönüşüme uğratarak, siyasal anlamda Amerika'nın, ekonomik anlamda uluslar arası sermayenin ve kültürel anlamda da Batılı yaşam biçiminin egemenliğini hedeflemektedir. Küreselleşme ideolojisi, bu hedefe varmak için öncelikle modernitenin; ulus-devlet modelini ortadan kaldırmaya çalıştı. Nitekim küreselleşmeden yana olanlar, özellikle NATO, BM, AB, ILO, IMF, WORLD BANK ve uluslar arası şirketler, ulus-devletlerden; daha çok yerel yönetimlere yetki verilmelerini, farklı etnik grupların kendilerini ifade etmelerini ve örgütlenebilmelerini, bireysel hak ve özgürlüklerin, mülkiyetin, serbest piyasa ekonomisinin, demokratikleşmenin ve serbest dolaşım hakkının tanınmasını talep etmekte. Gerçekten de küreselleşme süreciyle birlikte milliyetçilik, etnik temizlik, aşırı dinci akımlar ve terörizmde bir patlama yaşandı. Bütün bu gelişmeler, Harvey'in “yeni bir durum olarak tasvir ettiği” Postmodernizmi beraberinde getirdi.

Postmodernizm, bu bağlamda moderniteyi ve onun dayandığı ontolojik ve epistemolojik dayanaklarını yapıbozumuna uğratarak eleştirel ve karşıt bir ideoloji

olarak belirdi. En başta modernitenin ötekinin reddine, farklılığın yadsınmasına karşı çıkararak bu minvalde politik bir duruş sergiledi. Böylece kimlik kavramı, bütün devletleri etkiledi. Yaratacağı sonuçlar itibariyle ülkelerin bölünmesine yol açacak marjinal fikirlere destek verildi. Artık devletler, kimliği basit bir aidiyet sorunu olarak görmekten vazgeçerek üzerinde daha fazla durulması gereken kırıl-gan bir alan olarak görmeye başladılar. İşte *Çokkültürlülük Politikası/söylemi* de, tam da bu ortamda gündem geldi ve gerek akademik ve siyasi gerekse ekonomik ve kültürel çalışmaların merkezinde yer almaya başladı. Yerelliğin küreselleşme karşısında bir karşı çıkış hareketi olarak da okunması gereken bu söylem, farklı yaklaşımların, teorilerin ve aynı zamanda sorunların da üretilmesine neden oldu. Gerçekten de çokkültürlülük, her ne kadar kulağa hoş gelen söylemsel bir retorik olsa da gerek modernitenin kimlik siyasetini deşifre etmesi gerekse postmodern açılımlarla yeni bir kişilik/kimlik felsefesini tesis etmeye çalışması, yeni sorunların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Çünkü bu söylem, modern siyasi yapılanmaları-ulus devletlerin- meşruiyet zeminini besleyen temel değerleri ortadan kaldırma tehlikesini yaratmakla birlikte bu meşruiyetin yerini alabilecek alternatif bir çözüm reçetesi sunmamaktan da aciz kalmıştır.

Örneklerini daha çok Amerika ve Kanada'da gördüğümüz bu yapılanmanın alternatif bir kimlik politikası olma şansı güç görünmektedir. Bu açıdan Post-modern durum, her ne kadar kimi çevrelerin iddia ettiği gibi, yeni bir kültürel bakış, ya da yeni düzen biçimi olanağını yarattığı savunulsa da aslında modernitenin kimlik politikasından çok farklı bir açılım getirmemektedir. Zizek'in çok güzel betimlediği gibi, modern dönemin başlarında inşa edilen etnik kimliklerin uluslaştırılmaya çalışılması postmodernizmle birlikte yerini farklı kimliklerin, farklı ulus parçalarının yeniden etnikleştirilmesine bıraktı. Görünen o ki, dünyada yaşanan kültürel çatışmalar, kimlik temelinde yaratılan sorunlar, azınlıklar ve göçmen hakları politik düzeyde yeni sosyolojik çözümlere yol açacaktır. Bu durum, ulusal devletlerin hareket ve meşruiyet alanlarını daraltmakta birlikte yeni kimlik politikalarının acilen uygulanması gerektiğini de gündeme getirmektedir. Yaşanılan kimlik sorunlarının çözümü için çokkültürcü bakışın alternatif bir politika olabilme imkânı ise zor görünmektedir. Belki de yaşanan sorunlar karşısında; farklılığın yerine aktarışımı, bütünlüğün yerine açıklık ve etkileşimi, direnişin yerine de öğrenmeyi koymak gerekir. Başka bir deyişle hem evrensel hem de yerel değerleri yüceltmeden ortak paylaşım alanlarını yaratacak ve siyasi hoşgörüyü de öne çıkaracak yeni politikalar üretilmelidir.

KAYNAKLAR

Ahmet İnsel, *Neo-Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili*, Birikim Yayınları, İstanbul, 2004.

Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi* (Çev.H.Tufan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994.

Ali Şafak Balı, *Çokkültürlülük ve Sosyal Adalet*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2001.

Ali Yaşar Sarıbay, “Küreselleşme, Postmodern Uluslaşma ve İslam”, *Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam*, (Der. F.Keyman-A.Yaşar Sribay), Vadi Yayınları, Ankara, 1998.

Ali Yaşar Sarıbay, *Modernitenin İronisi Olarak Globalleşme*, İstanbul, Everest Yayınları, 2004.

Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (Çev. A.K.Bayram v.d) Adres Yayınları, Ankara, 2007.

Angela McRobbie, *Postmodernizm ve Popüler Kültür*, (Çev. A.Özdek), Sarmal Yay., İstanbul, 1999.

Anthony D.Smith, *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*, (Çev. D.Kömürcü), Everest Yayınları, İstanbul, 2002.

Arjun, Appadurai, *Küçük Sayılardan Korkmak*, (Çev. F.B.Aydar), Timsah Kitap, İstanbul, 2008.

Aytekin Yılmaz, *Romantizmden Gerçeğe Küreselleşme*, Minima Yayıncılık, Ankara, 2007.

Bhikhu Parekh, *Çokkültürlülüğü Yeninden Düşünmek*, (Çev. B.Tanrıseven), Phoenix Yayınları, Ankara, 2002.

Brain Fay, *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi*, (Çev. İ.Türkmen), Ayrıntı Yay., İstanbul, 2001.

Bryan S.Turner, *Oryantalizm Postmodernizm ve Globalizm*, (Çev. İ.Kapaklıkaya), Anka Yayınları, İstanbul, 2002.

Bryan Turner, “Oryantalizm, Postmodernizm ve Din”, *Postmodernizm ve İslam Küreselleşme ve Oryantalizm* (Der.Y.Aktay-A.Topçuoğlu), Vadi Yayınları, Ankara, 1996.

- Charles Taylor, *Çokkültürcülük*, (Haz.A.Gutmann), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
- Chris Jenks, *Altkültür*, (Çev. N.Demirkol), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007.
- David Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, (Çev. S.Savran), Metis Yayınları, İstanbul, 1999.
- Ernest Gellner, *Postmodernizm İslam ve Us*, (Çev. B.Peker), Ümit Yayıncılık, Ankara, 1994.
- Francois Lyotard, *The Postmodern Condition*, University of Minnesota Press, 1984.
- John Tomlinson, *Kültürel Emperyalizm*, (Çev. E.Zeybekoğlu), Ayrıntı Yay., İstanbul, 1999.
- John W.Murphy, *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, (Çev.H.Arslan) Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000.
- Jonathan Friedman, "Being in the World: Globalization and Localization", Mike Featherstone (edt.), *Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity*, London, Sage Publications, 1997.
- Jürgen Habermas, "Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak, (Çev.İ.Aka), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Kobena Mercer, "Cangıla Hoşgeldiniz: Postmodern Politikada Kimlik ve Çeşitlilik", *Kimlik. Topluluk, Kültür, Farklılık*, (Çev.İ.Sağlamer), Sarmal Yayınları, İstanbul, 1998.
- Madan Sarup, *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm*, (Çev. A.Baki Güçlü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1997.
- Mike Featherstone, *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, (Çev. M. Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Pauline Marie Rosenau, *Post-modernizm ve Toplum Bilimleri*, (Çev. T.Birkan), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2004.
- Robert Hollinger, *Postmodernizm ve Sosyal Bilimler*, (Çev. A.Cevizci) Paradigma Yayınları, İstanbul, 2005.
- Roland Robertson, *Globalization: Social Theory and Global Culture*, Sage Publication, London, 1995.
- Roland Robertson, *Küreselleşme*, (Çev.Ü.H.Yolsal), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.
- Samuel Huntington, *Medeniyatler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeninden Kurulması*, (Çev. C.Soydemir-M.Turhan), Okuyan Us Yayınları, İstanbul, 2005.

- Slovaj Zizek, *Kırılğan Temas*, (Çev. T. Birkan), Metis Yayınları, İstanbul, 2002.
- Steven Best-Douglas Kellner, *Postmodern Theory*, The Guilford Pres, New York, 1991.
- Steven Connor, *Postmodernist Kültür*, (D.Şahiner), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.
- Şermin Tekinalp, *Küreselleşen Dünyanın Bunalımı: Çokkültürlülük*, Journal of İstanbul Kültür University, s.1, 2005.
- Terry Eagleton, *Kuramdan sonra*, (Çev.U.Abacı), Literatür yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Terry Eagleton, *Postmodernizmin Yanılsamaları*, Çev. M.Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Thomas Hylland Eriksen, *Etnisite ve Milliyetçilik*, (Çev.E.Uşaklı), Avesta Yayınları, İstanbul, 2004.
- Will Kymlicka, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, (Çev. A.Yılmaz)i Ayrıntı Yay., İst., 1998.
- Yılmaz Ensaroğlu, “Modernleşme Sürecinde Çokkültürlülük”, *Modernleşme ve Çokkültürlülük*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- Ziyaüddin Serdar, *Postmodernizm ve Öteki*, (Çev. G.Kaçmaz), SöylemYay., İst.,2001.
- Zygmunt Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, (Çev. Y.Alagon), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Zygmunt Bauman, *Siyaset Arayışı*,(Çev. T.Birkan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.
- Zygmunt Bauman, *Imitations of Postmodernity*, Routledge Press, London, 1992.
- Zygmunt Bauman, *Küreselleşme*, (Çev.A.Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997.
- Zygmunt Bauman, *Modernlik ve müphemlik*, (Çev.İ.Türkmen), Ayrıntı Yay.,İst., 2003.
- Zygmunt Bauman, *Postmodern Etik*, (Çev. A.Türker), Ayrıntı Yay., İstanbul, 1998.
- Zygmunt Bauman, *Siyaset Arayışı*, (Çev. T. Birkan), İstanbul, Metis Yayınları, 2000.
- Zygmunt Bauman, *Yasakoyucular ve Yorumcular*, (Çev. K.Atakan), Metis Yayınları, İstanbul, 1996.
- Zygmunt Bauman, *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, Çev. İ.Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.